

№ 46 (255)
Снежань 2008 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Учынкі:** як рабіліся
здымкі для нашчадкаў? – стар. 3
- **Асоба:** даследчык
Пружаншчыны Баброўскі – стар. 5
- **Летапіс:** ... і стаў Відагошч
Камсамольцам – стар. 6

На тым тыдні...

З 28 лістапада ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі праходзіць тэматычная **выстаўка «На Ветцы жыць добра...»**, прысвечаная 30-годдзю з дня заснавання Веткаўскага музея народнай творчасці. Прадстаўлена больш за 70 дакументаў – альбомы, кнігі, артыкулы, паштоўкі, рэпрадукцыі.

3 снежня ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску адкрылася **выстаўка кераміста Валерыя Калтыгіна**, на якой прадстаўлена больш за 50 працаў, створаных за апошнія два гады. Ён імкнецца знайсці яднанне з матэрыялам, выкарыстоўваючы яго мяккасць, спецыфіку канструктыўных уласцівасцяў і асаблівасцяў. Нарадзіўся майстар у 1947 годзе ў пасёлку Антопаль Драгічынскага раёна. Скончыў аддзяленне керамікі Бабруйскага мастацкага ГПТВ № 15 і Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Апошнія шэсць гадоў праводзіць у Бабруйскім міжнародным пленэра на кераміцы «АРТ-Жыжаль».

4 снежня ў сталічным Доме дружбы прайшоў **дабрачынны пасольскі калядны кірмаш**. Яго наладзіў дабрачынны клуб, у які ўваходзяць прадстаўнікі пасольстваў розных дзяржаў у нашай краіне, бізнес-лэдзі і бізнесмены. Можна было не толькі пакаштаваць нацыянальную выпечку, вырабленую паводле рэцэптаў жонак амбасадараў, але і набыць на памяць сувенір з далёкай краіны – напрыклад, ліванскія падстаўкі пад кубкі або клянновы сіроп з Канады... На заробленыя грошы будучыя набытыя дзіцячае адзенне, цацкі, абсталяванне і музычныя інструменты для дзіцячых дамоў і інтэрнатаў.

4 снежня ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася **выстаўка «Дзяржаўныя ўзнагароды Латвіі»**. Асноўная экспазіцыя выстаўкі створаная ў 2004 годзе з мэтай даць уяўленне пра гісторыю Латвіі і яе ўзнагароды. Арганізатары выстаўкі – Дзяржаўны Нацыянальны музей гісторыі, Рыжскі музей гісторыі і суднаходства і Дзяржаўны гістарычны архіў. На ёй экспануюцца дзяржаўныя ўзнагароды (эталонны камплект), гістарычныя ўзнагароды (уключна з Ордэнам Лачплесіса), гістарычныя прадметы з сімволікай дзяржаўных ўзнагародаў. Латвія мае чатыры віды ўзнагародаў – Ордэн Віестурса, Крыж Прызнання, Памятны знак удзельніка барыкадаў 1991 года і найвышэйшая ўзнагарода – Ордэн Трох Зорак, закон аб заснаванні якога падпісаны ў 1924 годзе.

5 снежня ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася **выстаўка сучаснага калумбійскага жывалісу**, арганізаваная пры падтрымцы Пасольства Рэспублікі Калумбія ў Расійскай Федэрацыі. На ёй прадстаўленыя 91 карціна, напісаная з выкарыстаннем розных тэхнік. У працах маладых і таленавітых мастакоў выявіліся самыя апошнія тэндэнцыі калумбійскага жывалісу.

8 снежня ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі адкрылася **выстаўка партрэтаў Радзівілаў**. Адкрыццё было ўпрыгожана выступленнем ансамбля музыкаў дзяржаўнага харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», калектываў мастацкай самадзейнасці педагагічнага ўніверсітэта і ўніверсітэта культуры і мастацтваў, якія дэманстравалі цудоўныя ўзоры сярэднявечнага адзення. На адкрыцці выступілі старшыня Нацыянальнай камісіі Беларусі па справах ЮНЕСКО У. Шчасны, прафесар, старшыня грамадскай камісіі «Вяртанне» А. Мальдзіс, старшыня Беларускага фонду культуры У. Гілеп, мастацкі кіраўнік «Харошак» В. Гаева. Пасля адкрыцця выстаўкі прысутныя шчыра падзякавалі калектыву музея, яго дырэктару і вядучаму вечара У. Пракапцову за выдатную імпрэзу, праведзеную па высокіх еўрапейскіх стандартах.

Антоніўкі 2008-га

Фота: Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

«У падзеях мінулага — нашы карані...»

«А дрэва без каранёў не можа ні існаваць, ні тым больш прыносіць плады». Так казаў славуты беларускі пісьменнік Уладзімір Караткевіч. 26 лістапада споўнілася 78 гадоў з дня яго нараджэння. Але ён пакінуў гэты свет заўчасна ў 53 гады.

Пісьменнік нарадзіўся ў Оршы. Падчас вайны ён разам з сям'ёй быў эвакуіраваны з Беларусі. Пасля вайны скончыў філалагічны факультэт Кіеўскага ўніверсітэта, некаторы час працаваў на Украіне настаўнікам, потым вярнуўся ў Беларусь. Са школы захапляўся гісторыяй і марыў апісаць яе ў сваіх творах. Ул. Караткевіч першым узяў шырокі пласт нацыянальнай гісторыі, абуджаў гістарычную памяць народа, любоў да роднай мовы і культуры. Ён выканаў тую гістарычную місію, што Вальтэр Скот у Англіі, Генрык Сянкевіч у Польшчы.

Напярэдадні дня нараджэння пісьменніка моладзевае грамадскае аб'яднанне «Гісторыка» арганізавала ў Віцебску імпрэзу, прысвечаную ўшанаванню памяці нашага суайчынніка. Да помніка Ул. Караткевічу прыйшлі людзі, не абыхавыя да гісторыі Беларусі, да яе творчай спадчыны. Былі запрошаныя артысты Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. На сцэне тэатра было пастаўлена даволі шмат спектакляў па творах Ул. Караткевіча, і зараз кожны месяц можна бачыць яго «Ладдзю роспа-

чы». Акцёр тэатра, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў Пятро Ламан адзначыў, што толькі творы Караткевіча сапраўднаму адгарнулі для яго старонкі роднай гісторыі: «Я зразумеў, што гісторыя Беларусі пачынаецца не з 1917 года». Словы ўдзячнасці і павагі пісьменніку выказалі лаўрэаты прэміі Ул. Караткевіча Франц Сіўко і Давід Сімановіч. У вечаровай цішы гучалі вершы і словы, якія сагравалі сваёй шчырасцю і ўзнёсласцю. Давід Сімановіч узгадаў, што першая сустрэча прыхільнікаў творчасці пісьменніка адбылася ў 1983 годзе, яшчэ пры яго жыцці. А помнік быў адкрыты ў 1994-м. Сёлетняя сустрэча – добры працяг

традыцыі. Асабліва прыемна, што ініцыятыву яе правядзення выказала моладзь.

Пасля ўскладання кветак усіх запрасілі ў кінатэатр «Мір», дзе адбылася дэманстрацыя фільма «Свая легенда» па аднайменнай аповесці Ул. Караткевіча. На жаль, кінастужка была на рускай мове, бо, каб прывезці беларускамоўны варыянт, патрэбны пэўныя сродкі. Але ўражанне ад прагляду ўсё роўна засталося моцным: вельмі выразна быў перададзены гістарычны дух эпохі. Гэта адна з галоўных рыс усіх твораў Ул. Караткевіча, сапраўднага майстра літаратуры і тонкага знаўца гісторыі Бацькаўшчыны. Таму з упэўненасцю можна казаць: «Ён Быў. Ёсць. Будзе».

*Лізавета ТРУШЧАНКА,
студэнтка гістфака
Віцебскага дзяржаўнага
універсітэта
імя П.М. Машэрава*

А бюст Тэльману ўсё «вартуе» кантору!

У невялікай, двароў на дваццаць, вёсачцы Кублішча, што туліцца да альховага лесу, сям'ю Браўсевічаў паважалі ўсе. Тамару Мікалаеўну як маці шасцярых сыноў (дачок не было), мужа Юрку Міхайлавіча – за гаспадарлівасць, павагу да вяскоўцаў. Сыны падраслі, канчалі ў недалёкім мястэчку Зарэчча школу і ішлі, як кажуць, на свой хлеб. Бацьку іх, калі пачалася калектывізацыя, вяскоўцы выбралі старшынёй створанага калгаса. Усё ладзілася ў яго нялёгкай рабоце, у сям'і, пакуль у сярэдзіне 1930-х гадоў пасля нядоўгай цяжкай хваробы памерла яшчэ не старая жонка Тамара. Юрка гады праз два ажаніўся зноў, на той час усе сыны былі ўжо дарослыя, за межамі бацькавай хаты. Іван пайшоў у прымы да дзяўчыны ў вёску Вясею ў сваім раёне; Міхаіл, Андрэй і Мікалай ажаніліся ў сваім калгасе з цэнтрам у вялікай вёсцы Паўстынь, да якога далучыліся і Кублішчы. Толькі два сыны, Якуб і Васіль, адслужыўшы тэрміновую ў арміі, засталіся недзе за межамі Беларусі, але калі-нікالی наведвалі бацьку. А калі ў 1941-м пачалася вайна, усе шасцёра па позвах ваенкаматаў былі накіраваны ў дзеючую армію і ніхто з іх не вярнуўся. Калі б была жывая іх маці, цяжка ўявіць, якое п'якучае гора абрушылася б на яе! Ды і Юрку смерць сыноў скараціла жыццё. Але ён змог яшчэ ў 1950–1960-я гады даведацца ў ваенкаматах і архівах пра час і месца гібелі кожнага з сыноў.

Некалькі гадоў таму праўленне калгаса «Паўстынь» прыняло рашэнне назваць адну з вуліц аднайменнай вёскай Браўсевічаў. Пачуўшы пра гэтую навіну, я выехаў туды, адшукаў жонку аднаго з загінулых братоў, ужо

састарэлу, за восемдзесят, бабулю. Яна і расказала ўсё, што памятала пра сям'ю Браўсевічаў. У адной з рэгіянальных газет Слуцка надрукаваў нарыс пра загінулых братоў. А пры сустрэчы са старшынёй мясцовага сельсавета, маладой жанчынай, тутэйшай, выказаў прапанову: у пачатку той вуліцы паставіць мемарыяльную дошку з пералікам імёнаў усіх шасцярых братоў, датамі нараджэння і гібелі – каб нашчадкі, што будуць жыць на той вуліцы, ведалі, хто ж такія былі браты Браўсевічы. Яна не аспрэчвала маёй задумкі, але спаслалася на адсутнасць сродкаў, маўляў, які ў нас, сельсаветчыкаў, бюджэт. Можа, кажу, праўленне калгаса скінецца на тую дошку. І нагадаў, што ў сярэдзіне мінулага стагоддзя ў памяць аб загінулых на франтах той вайны п'яцярх братоў Купрыянавых і іхняй маці ў Жодзіне на Міншчыне быў узведзены мемарыял з шасці адлітых з бронзы фігураў, уключаючы і матчыню. На тым і разышліся.

Нядаўна пазваніў у Паўстынь знаёмому калгасніку-пенсіянеру і пацікавіўся, ці зроблены нейкія захады па ўвекавечванні памяці пра братоў Браўсевічаў хоць у чыгуннай дошцы. Аказалася, адна з вуліц названая ў іх гонар, ёсць і адпаведная шыльда на адным з дамоў.

Гіпсавы бюст Эрнсту Тэльману, імя якога калгас насіў усе пасляваенныя гады, стаіць і цяпер на трохметровым пастамента-слупу перад уваходам у будынак, дзе месціцца сельвыканкам, і праўленне калгаса. А што зрабіў Эрнст Тэльман для тутэйшых жыхароў?

Міхась Тычына,
г. Слуцк

Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры

Плэнная дзейнасць сельскай бібліятэкі немагчыма без супрацоўніцтва не толькі з мясцовымі ўстановамі адукацыі і культуры, але і грамадскімі ды рэлігійнымі арганізацыямі. Карысны досвед у гэтым накірунку асветніцкай працы набыла Лапаціцкая сельская бібліятэка Слаўгарадскага раёна, якая наладзіла партнёрскія адносіны з праваслаўным прыходам храма-помніка вёскі Лясная.

Задумана і зроблена ў Лапацічах

Гэтай восенню ў Лясной адзначалася 300-годдзе бітвы рускіх сіл са шведамі падчас Паўночнай вайны. З нагоды юбілею ў Лапацічах адбылася святочная праграма «Слава і гонар роднага краю – вёска Лясная». Арганізатарамі свята сталі Лапаціцкая сельская бібліятэка і Лапаціцкі сельскі Дом культуры пры падтрымцы работнікаў Ляснянскага сельскага клуба, настаўнікаў і вучняў Лапаціцкай сярэдняй агульнаадукацыйнай школы, настаўніка і прыхаджан Ляснянскай царквы.

Спачатку было наладжана адкрытае пасяджэнне літаратурна-краязнаўчага клуба «Пралеска». Вядучыя сустрэчы падкрэслілі, што ў 1708 годзе рух шведскіх і расійскіх войскаў закрануў значную тэрыторыю Прапойшчыны (сучасны Слаўгарадскі раён), у тым ліку і Лапацічы, размешчаныя за тры кіламетры ад поля бітвы пры Лясной. У дачыненні да асобных вёсак, таксама і Лапаціч, апісанне Ляснянскай баталіі стала першым пісьмовым сведчаннем існавання гэтых населеных пунктаў. Адпаведна, з юбілеем бітвы непарыўна звязаныя памятнаы даты многіх навакольных вёсак.

Потым гістарычны экскурс у мінулае суправаджаўся песнямі пра родны край і вершамі, прысвечанымі бітве пры Лясной. Асабліва ўвага надавалася вершам урэдзэнца мястэчка Гайшынь Слаўгарадскага раёна Кастуся Кірэнкі. Сёлета, дарэчы, спаўняецца 90 гадоў з дня нараджэння вядомага паэта, які неаднаразова з асаблівым за-

мілаваннем звяртаўся да землякоў і згадаў падзеі мінуўшчыны:

*Вітанне вам, мае сябры,
Сыны тых вольных ніў,
Дзе колісь з Кабінай гары
Швед меч свой ураніў,
Дзе танкі немцаў над Сажом
Грызе як моль іржа,
Дзе косці ворагаў ля стром
Пад шыгаллем ляжаць...*

Таксама прагучалі вершы А. Пысіна «Помнік у Лясной», А. Кананкова «Лясная», І. Верасня «Праваднік», Д. Магдалёва «Край родимый ты мой» і інш.

Далей выступіў жыхар Слаўгарада, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, паэт Ф. Шкірманкоў. Фелікс Уладзіміравіч натхнёна гаварыў пра гістарычныя лёсы Беларусі, пра родную мову, неабходнасць захавання і развіцця нацыянальнай культуры.

Гэтым жа жыхароў Лапацічаў ёсць людзі, якія таксама спрабуюць свае сілы ў паэзіі. Адзін з іх, прысвечаны роднай вёсцы, прачытала мясцовая жыхарка М.Р. Іванова. Гэта выклікала сапраўднае ажыўленне ў зале.

Пра стварэнне мемарыяльнага комплексу ў Лясной і сучасны стан Свята-Петра-Паўлаўскага храма-помніка раскажаў настаўель прыхода айцец Георгій Сакалоў. Святар па свецкай адукацыі настаўнік, працаваў на Слаўгарадчыне. Потым скончыў духоўныя семінарыю і акадэмію, атрымаў навуковую ступень кандыдата багаслоўскіх навук. Прапраціў служыць на радзіме. Чалавек гэты вядомы і аўтарытэтны ў раёне. Ягонныя словы заўсёды ўспрымаюцца з вялікай увагай. Пасля апоўдню святара ляснянскія прыхаджане праспявалі некалькі царкоў-

ных песняспеваў, што традыцыйна выконваюцца праваслаўнымі вайнамі ў час баявых паходаў. Некалі яны гучалі і тут, па дарозе ў Лясную.

Потым быў прапанаваны агляд кніжнай выстаўкі, арганізаванай у Лапаціцкай бібліятэцы. Яе загадчыца пазнаёміла прысутных з краязнаўчай літаратурай, што маецца ў бібліятэцы. Але навуковую каштоўнасць выстаўцы надалі кнігі з асабістага збору айца Георгія. Сярод іх былі рэдкія выданні пачатку ХХ стагоддзя, некаторых з іх няма нават у Магілёўскай абласной бібліятэцы. А вось нашы наведвальнікі змаглі азнаёміцца з рознымі пунктамі гледжання на падзеі Паўночнай вайны – згодна з распрацоўкамі беларускай, расійскай і шведскай гістарыяграфіі. Ацэнкі былі розныя, і кожны мае магчымасць самастойна вызначыць сваё стаўленне да падзей мінулага.

У канцы сустрэчы адбылася віктарына. Пераможцы і актыўныя ўдзельнікі конкурсу атрымалі падарункі, сярод якіх былі краязнаўчыя выданні і зборнікі вершаў Ф. Шкірманкова.

Святочная праграма сталася не толькі вельмі яскравай, але і арыгінальнай, бо сцэнарый яе быў не «запазычаны» дзесьці, а створаны ў Лапацічах. Усе, каму пашчасціла пабываць на свяце, выказвалі пажаданні яшчэ наладжваць такія пазнавальныя і выхаваўчыя вечарыны.

І вось днямі ў Лапаціцкай бібліятэцы адбылася другая сустрэча з айцом Георгіем, які прапанаваў выданні па гісторыі Царквы. Яны папоўнілі нашу кніжную выстаўку з нагоды 1020-годдзя ўсходніх славян.

Прысутныя на гутарцы і кніжным аглядзе доўга не хацелі разыходзіцца і прасілі наладжваць сустрэчы з цікавым людзьмі. Была выказана прапанова стварыць пры бібліятэцы клуб па інтэрэсах для сталых людзей. А значыцца, супрацоўніцтва з прыходам, іншымі грамадскімі арганізацыямі павінна паглыбляцца. Гэта будзе карысна ўсім нам.

Святлана ЕФІМЕНКА,
загадчыца Лапаціцкай
сельскай бібліятэкі
Слаўгарадскага раёна

Казкі пра «зялёнага сябра» і яго насельнікаў

Беларуская літаратура заўсёды вызначалася ўвагай да «лясной» тэмы. Прычыны на тое зразумелыя: не пра пустыні ж нам пісаць... Але, раскажваючы пра лясныя багаці, пра прыгажосць «зялёнага сябра» чалавека, літаратары не заўсёды імкнуліся адчуць тую аўдыторыю, для якой пішуць, на зацікаўленасць якой спадзяюцца... Мо таму многое з напісанага і не стала папулярным. Ці ёсць спадзяванні, што «шквал» з адрасаваных дзецям вершаў і казак пра беларускі лес стане прыцягальным для чытача?.. Адказ знайсці досыць складана, і наўрад ці ён будзе адначасна. Але ўжо самай прайвай увага да такой тэматычнай скіраванасці шмат хто з літаратараў і шукае гэты адказ. З нядаўніх – і наступны прыклад...

Экалагічнае, прыродазнаўчае выхаванне – адзін са складальнікаў фармавання гарманічна развітай асобы дзіцяці. Свой унёсак у ажыццяўленне гэтага зрабілі і супрацоўнікі рэдакцыйна-выдавельцай установы «Літаратура і Мастацтва».

Днямі да чытача прыйшла падрыхтаваная імі кніжная навінка – «Лясная кніга ў творах беларускіх пісьменнікаў». Вядомыя ў краіне паэты і празаікі запрашаюць юнага чытача ў адмысловае падарожжа ў беларускі лес, у яго ваколіцы. Уладзімір Ягоўдзік раскажае пра зуброў, якія вандруюць. Кацярына Хадасевіч-Лісава ладзіць прыгоды сумесна з дзічком Дзюдзіяй. Зайчык-пагуляйчык – герой казкі Анатоля Ээкаў. Вершы Міхася Пазнякава і Раісы Баравіковай – таксама цікавае пазытычнае падарожжа па лясных сцежках. Уласнай дасведчанасцю ў справах звяроў і птушак дзеляцца Мікола Чарняўскі, Уладзімір Мацвееў, Янка Галубовіч, Ганад Чарказян, Уладзімір Сітуха, Уладзімір Мазго ды іншыя беларускія пісьменнікі. Аб'ядноўвае іх светабачанне таленавіта мастачка Дар'я Чарняўская. Прыдуманая ёю вываў звяроў і птушак настолькі мілыя і добрыя,

што ўжо толькі гэта прымушае ўзяць кнігу ў рукі і затрымаць позірк на ілюстрацыях.

Акрамя жыццёпісу звяроў, птушак, раслін, дрэў, грыбоў ды ягад хацелася б звярнуць увагу юнага чытача на кароткія пазнавальныя, гістарычныя, краязнаўчыя нататкі дзеда Усяведа. Спадзяёмся, што сабраныя ім у энцыклапедыях, старых прыродазнаўчых часопісах звесткі падштурхнуць вас да далейшай цікавасці ў спасціжэнні «лясной біяграфіі». Так што чытайце казкі і вершы, чытайце нататкі Дзеда Усяведа – і перад вамі адкрыецца шырокая, раней нязведаная прастора.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Папсіска

Індывідуальная	Ведамасная
Індэкс 63320	Індэкс 633202
1 месяц 4550 руб.	1 месяц 4725 руб.
3 месяцы 13650 руб.	3 месяцы 14175 руб.
6 месяцаў 27300 руб.	6 месяцаў 28350 руб.

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

Краязнаўчая газета

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

на газету 63320

Краязнаўчая газета

Кошт	на 200 год па месяцах		Колькасць камплектаў
	падпіскі	пераад-расоўкі	
	_____ руб.	_____ руб.	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

Фота для нашчадкаў

Працуючы над кнігай пра сваю радзіму, вышукваю, дзе што магу, збіраю жменькамі ды па кропельках. Як хацелася наткнуцца дзе-небудзь на малюнкі Смілавічаў стогадовай ці двухстогадовай даўнасці! А прыйдзе такі час, калі даследчыкі ці проста цікаўныя людзі захочуць пабачыць фотаздымкі мястэчка пачатку трэцяга тысячагоддзя. І будуць гэтак жа рады, як радуюся я, знаходзячы нешта новае пра сваю малую радзіму. Таму вырашыў зрабіць фотаздымкі Смілавічаў з вышыні птушынага палёту.

Як высветлілася, зрабіць гэта з самалёта ці верталёта – непасільная задача для мяне, непрафесіянала. Тады вырашыў здымаць з саракаметровай вежы скурзавода.

Параіўся з суседям Гэнам Чэрнікам.

– Ты што? – усклікнуў сусед. – Лезці на такую вышыню! Ты ж не верхалаз!

Ды адгаварыць мяне ад задуму ён не змог.

Каб не было ценяў, вырашыў фатаграфіраваць, калі сонца будзе ў зеніце. Стаяла 30-градусная гарачыня. Папрасіў дазволу залезці на вежу ў адной афіцыйнай асобе.

– Ідзі, фатаграфуй, толькі, калі, не дай Божа, сарвешся з вышыні, я нічога не ведаю, – адказала тая.

Вежа, складзеная з белай цэглы, зблізка аказалася ўнуршальных памераў: метраў дзесяць у дыяметры.

– Не зайдрожчу вашай працы, – паспачуваў адзін з рабочых, што круціліся ля вежы. – Я б ні за якія грошы туды не палез.

– Калі б гэта была работа, я і сам не палез бы. Але гэта – не работа, а захапленне, – патлумачыў я свой рызыкаўны ўчынак гэтым людзям. Даведаўшыся, у чым справа, яны цяпер глядзелі на мяне, як на дзівака.

Жалезная лесвіца, шырынёй сантыметраў сорак, паміж сценкай вежы і катлом, ёмістасцю кубоў сто пяцьдзесят, вертыкальна ішла ўверх. Да таго ж яна была ржавая. Відаць, даўно тут ніхто не лазіў. Вось, аказваецца, чаму засцерагалі

ад такой «авантуры» розныя людзі. Пераадоляючы страх, палез. На правую руку павесіў на матузку фотаапарат, шкадаваў, што матузочка караткаваты: нельга той «Самсунг» павесіць на шыю, а матляючыся на руцэ, ён ствараў нязручнасці.

Абмацаваючы кожную прыступку на трываласць, палез наверх. Стараўся ні ў якім разе не трымацца дзвюма рукамі за адну і тую ж перакладзіну: калі адваліцца, думаў, утрымаюся за другую. Гэта ж і нагамі стаяў на розных прыступках, на той выпадак, калі зламаецца адна з іх. Было вельмі нязручна і цяжка так лезці, але гэта гарантывала большую бяспеку. Кожную секунду быў пад фізічнай і асабліва нервовай напругай.

Не дай Божа, сарвуся з лесвіцы і грывнуся! Што будуць гаварыць местачкоўцы? Адны скажуць: во, дурань, па смерць палез. Другія: дажыў да сівых валасоў (мне ішоў шэсцьдзесят другі год), а палез па доўгі рубель. Ніхто не паверыць, што бясплатна...

Перад пад'ёмам на вежу сасніў сон. Іншы раз сны мае аказваюцца прарочыя. Сон прыдаў упэўненасці: хаця і рызыкаўная гэта справа, але застануся жывы.

Паціху караскаюся. Палез метраў шэсць-сем. І тут над маёй галавой узнік такі вэрхал, што я аж уцягнуў галаву ў плечы.

Аднекуль вырвалася і пранеслася над галавой, моцна хлопваючы крыламі, цэлая хмара нейкіх істот. Я мацней уцапіўся ў жалезную прыступку і падняў галаву, каб разгледзець іх. Калі вісіш на вертыкальнай драбіне, нават адна птушка можа збіць з яе. А тут – цэлая плойма. Гэта былі галубы. Ледзь не чапляючы мяне крыламі, яны шаснулі ўверх.

Крыху перавёўшы дух, гэтак жа асцярожна палез вышэй. Выпадак з птушкамі зноў паўтарыўся. Хаця б не адарвалася якая прыступка! Праз паламанья прышлося пераступаць. Ад напружання рукі і ногі адзверваліся. Можа, досыць выпрабавань лёс, спусціцца ўніз? Не. Хто ж тады сфатаграфуе Смілавічы з вышыні птушынага палёту? Хоць страшна, але палезу вышэй.

Мінуўшы некалькі чанаў з вадою і ўцягваючы галаву ў плечы ад няспыннага хлопання крылаў над галавой, дакараскаўся да верхняга чана. Што тут пачалося! Успомніўся фільм жахаў, калі крыла-

тыя здані біліся ў вокны, насіліся над галавой цэлыя чароды, чапляючы ахвяру сваім крыллем... Вакол чана была пляцоўка, высыпаная каменчыкамі і на іх шмат-шмат

гнёздаў. Не ведаю, ці можна назваць гнёздамі зусім невялічкія паглыбленні ў друзе, без саломы, сена, пер'яў. У іх ляжалі па два белыя яйкі, даволі буйныя, куды большыя, чым перапляніныя. Амаль такія, што нясуць маладыя куры. У многіх сядзелі птушаняты рознага ўзросту. Адны толькі што вылупіліся, былі большыя і амаль дарослыя. Яны не спужаліся мяне і спакойна сядзелі, нават калі ў паўцэмеры я наблізіўся да іх з фотаапаратам і пачаў бліскаць успышкай. Гэтыя галубкі яшчэ ніколі не мелі кантактаў з чалавекам, таму зусім мяне не баляліся. Дарослыя ж птушкі ніяк не маглі супакоіцца і ўсё біліся ў акенца, зробленае са шклабокаў. Пры гэтым, так ляскалі крыламі, што становілася жудасна.

Нарэшце дакараскаўся да верхняга чана. Як жа забрацца на дах? Асцярожна, кратаючы кожны каменчык пад нагой, каб выпадкова не раздушыць яйка ці якога галубка, абышоў вакол чана. Убачыў жалезную лесвіцу, якая некалі была пастаўлена пад нахілам. Вельмі ўжо няўстойлівае становішча. Але пераставіць яе не мог: занадта цяжкая. Крыху перадыхнуўшы, асцярожна, каб не гоцнуцца, калі мэта ўжо блізка, зноў палез. Асцярожна-асцярожна спрабую забрацца на чан. Ад яго пыхкае жарам. Уцапіўшыся ў нейкую скабу ў цаглянай сцяне, перавёў дух. У метрах чатырох над галавой – конусны дах. Як на яго забрацца? Недзе ж павінен быць люк? Агледзеўся. На другім баку чана стаяў дашчаты шчыт, які даставаў да столі. Нічога не зробіш: хоць небяспечна, але прыйдзецца да яго прабірацца па накрывцы чана. Але як забрацца на яго? Ад лесвіцы да яго далёкавата. Нічога, што-небудзь прыдумаем. На чане заўважыў прабоў. Каб не згубіць раўнавагу, стоячы на дрыжачых нагах на прыступцы лесвіцы, адной рукой уцапіўся за прабоў у сцяне, а другой паспрабаваў дацягнуцца да дужкі ў чане. Трымаючыся за яе, другой рукой узяўся за верх чана. Як жа па ім лезці: занадта гарачы! Падцягнуўся, лёгшы жыватам на яго край. Накрывка, пакрытая

шклаватай, ненадзейная, мяккая. Рызыкаўна лезці па ёй. Няўжо дарэмна лез сюды, патраціў столькі сіл, часу і нерваў, каб ні з чым спусціцца ўніз? Не, палезу далей. Праз увесь бак ляжалі дзве жэрды і далей – драўляны шчыт. Каб не праваліцца ў кіпень, папластунску папоўз па жэрдачках да шчыта. Ступіў на яго. Гарачыня ад бака ішла такая, што праз тоўстую падэшву спаргтыўных туфляў ледзь не апёк ногі. Балансуючы рукамі, нібы гімнаст на канале ў дырку, пайшоў над кіпенем да вертыкальнага шчыта. І зноў праблема: як жа лезці па ім, калі ён – надламаны! Страх мокрымі шчупальцамі ахоплівае ўсё цела: назад!.. назад!.. «Правалішся – і не знойдуць... Навошта ж такая рызыка! Каскадзёрам хоць грошы плоцяць, а ты, краязнаўца, за што рызыкаеш?» – крычыць адзін унутраны голас. «Не, калі столькі пераадолеў, трэба рухацца далей», – шэпча другі. Рукі-ногі калоцяцца. Пакратаў надламаны шчыт. Ці вытрымае? Паставіў нагу на планку, прыбітую ўпоперак, потым – на другую. Вышэй, вышэй. Дацягнуўся да столі. Што такое? Нідзе няма ніякага люку: усё забіта. Няўжо ні з чым палезу ўніз, калі мэта – побач? У распачы ледзь не заплакаў.

Марудна папоўз назад па баку, у якім гучна булькала вада. Спусціўся на тоненькія прыступкі лесвіцы, якімі і так ужо зрэзаў ногі. Паспрабаваў выкарыстаць аконны праём вежы, які быў забіты дошкамі і бляхай. Зноў расцягнуўся ў шпагаце, трымаючыся адной рукой за дужку, другой пачаў адгінаць вугал бляхі. Нарэшце прасунуў руку з «Самсунгам» у шчыліну, і наўздагад шчоўкаў, паварочваючы рукою ў розныя бакі. Ці атрымаецца што людскае – не ведаў, бо бліжэй дацягнуцца не змог. Але ж трэба было атрымаць хоць нейкі вынік!

Калі спускаўся ўніз, на адным з бакаў заўважыў адтуліну пад шклаватай. Аказалася, што зверху – не жалезная накрывка, як я думаў, а толькі цаглаўпорная плёнка і шклавата!

Выбраўшыся на святло з вежы, я здзівіўся: які прыгожы гэты свет! Мне пашанцавала!

І яшчэ пашанцавала: рызыкаваў я не дарэмна. На здымках, што атрымаліся, Смілавічы выглядаюць вельмі прыгожа. Чым не Швейцарыя? Шкада, што толькі адну заходнюю частку мястэчка ўдалося сфатаграфіраваць. Калі-небудзь здолею сфатаграфіраваць усе Смілавічы – будзе памяць для нашчадкаў!

Уладзімір
ШУЛЯКОЎСКИ

Тая самая вежа

Ад рэдакцыі. Мы, супрацоўнікі «КГ» і яе чытачы, уражаныя апантанасцю, смеласцю аўтара, але ўсё ж раім краязнаўцам гэтак не рызыкаваць.

Жанчыны Беларусі

(Заканчэнне. Пачатак у № 45)

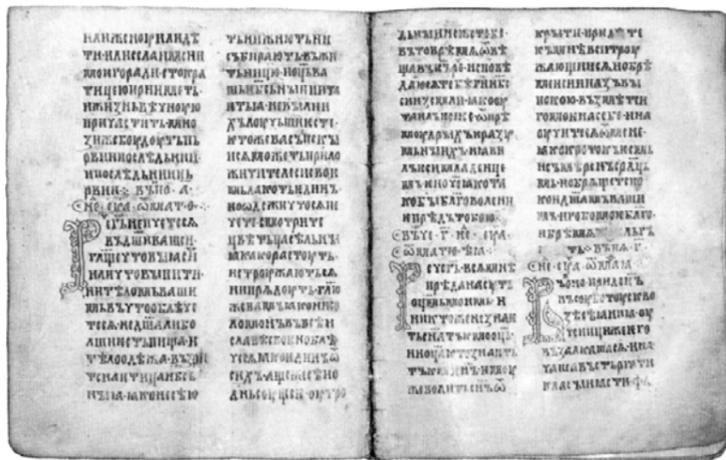
Аўтар «Жыцця Ефрасінні Полацкай», з усіх гарманічнага твора, лічыцца невядомым. Спецыялістамі ўстаноўлена амаль дакладна, што напісаны ён у канцы XII ст. Падрабязнасці ж, звязаныя з многімі момантамі жыцця святой ігуменні, не пакідаюць сумненняў у тым, што пісаў «Жыццё» чалавек, безумоўна, блізка знаёмы з Ефрасінняй.

расінні, Вольгі і Кірыяны. Гэта плач аб лёсе жанчын роду Усяслава, гэта гімн іх цвёрдасці і непакіснасці. Так востра адчуваць тое, чым даводзіцца ахвяраваць дзеля ведаў і веры, можа толькі жанчына, што сама прыйшла ў манастыр праз пакуты і адсутнасць іншага выбару. А менавіта так стала манашкай Звеніслава.

Пачытаем жа яшчэ тую частку твора, што датычыцца

ся і пакланілася тройчы і, прыняўшы найчысцейшае цела і святую кроў Хрыстоваю, лягла на ложак свой і перадала душу сваю ў рукі Бога жывога 24 дня месяца мая і ўвайшла ў пакоі нябесныя. Давыд жа з Еўпраксіяй і з іншымі пахавалі цела яе часна».

Мы даведваемся, каго сустракала Ефрасіння па дарозе ў Іерусалім, якім святыням і як пакланялася там, у якім храме набыла залато кадзіла і фіміям. Падрабязна апісаны нягоды спадарожні-

Полацкае Евангелле XII ст.

Хіба беларуская культура страчвае нешта ад таго, што Ефрасінню Полацкую нельга назваць літаратарам? Ёсць жа твор іншай жанчыны, таксама манашкі, таксама птушкі гнязда Усяслава

...І Звеніслава

«Жыццё» мала расказвае аб тым, што адбываецца за сценамі манастыра, але шмат месца ў ім удзяляецца настаўленням ігуменні сёстрам у Хрысце, прыводзяцца даслоўна маленні, якія ў тым або іншым выпадку ўзносіць Богу будучая святая. Зусім не адлюстраваны ўдзел Ефрасінні ў палітычным жыцці княства. Але ўзносіцца хвала яе духоўным подзвігам. Не памылімся, калі скажам, што свецкі чалавек або той, які ўсё жыццё быў свецкім і толькі ў сталасці прыняў духоўнае імя, не падыходзіць у аўтары гэтага твора. Значыць, пісаў манах, які прыняў пострыг яшчэ ў маладым узросце. Дакладней, манахіня. Чыста па-жаноцку зроблены адбор эпизодаў. Пасля суровых аскетычных радкоў роздому Ефрасінні над

Іерусалім на сярэднявечнай гравюры

раў Тураўскага «Златоуста» і «Слова пра поход Ігаравы». Мы вельмі спадзяемся, што і сама Ефрасіння пісала літаратурныя творы, але докажаў гэтаму пакуль, на жаль, няма. Але хіба беларуская культура страчвае нешта ад таго, што Ефрасінню Полацкую нельга назваць літаратарам? Ёсць жа твор іншай жанчыны, таксама манашкі, таксама птушкі гнязда Усяслава. І гэта – феномен, характэрны толькі для нашай Радзімы. Бо ні ў адной з рускіх крыніц не згадваецца аб жанчыне-пісьменніцы такога старажытнага часу. Пра тое ж, як апанілі працу Звеніславы-Еўпраксіі і яе сучаснікі, можна меркаваць па тым, што Радзівілаўскі летапіс, у якім, дарэчы, няма нават упамінання пра Ефрасінню Полацкую, дакладна адзначае дату смерці Еўпраксіі – 1202 г.

«Тое ж(е) зымы праставіс(я) Борисковна въ Кидекшии и положена быс(ть) в ц(е)ркви Бориса Гльба, подль о(т)ца и м(а)т(е)р».

Як бачым, Еўпраксія памерла ў даволі сталым узросце. Кідэкша – гэта сяло на рацэ Нерль у Суздальскай зямлі. Паўна, да самага скону Еўпраксія працягвала справу асветы сярод святых сёстраў, перададзенай ёй Ефрасінняй. Дзеля гэтага яна наведвала шмат манастыроў па ўсёй Рускай зямлі.

Цела асветніцы было перавезена на Радзіму і пахавана ў Бельчыцкім манастыры Барыса і Глеба, заснаваным яе бацькам.

Пасля суровых аскетычных радкоў роздому Ефрасінні над філасофіяй чалавечага існавання ідзе амаль меладраматычны эпизод – плач князя Святаслава аб лёсе дачкі, якую замест шлюбнага піру ды радасці мацярынскай чакае жыццё ў пастах і маленнях

«Шчасны ты, горадзе, Полацку, што ўзрасціў гэты парастак» – гэтыя словы, якія вывела яе рука ў гонар сястры і настаўніцы, мы можам аднесці зараз і да яе самой.

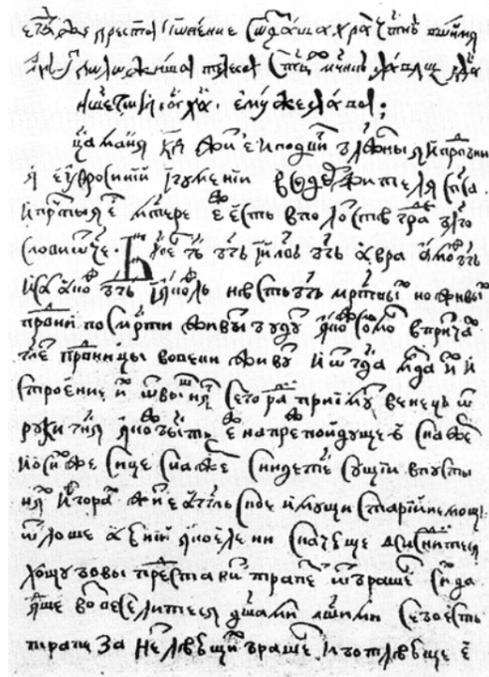
Ірына МАСЛЯНИЦЫНА

каў полацкай ігуменні па наладжванні яе пахавання. Спачатку па жаданні Ефрасінні яе цела хацелі пакласці ў лаўры святога Савы, але гэтаму вельмі запраціліся тамтэйшыя манахі: «Маем забарону ад святога Савы: не прымаць ніводнай

жанчыны». Урэшце для Ефрасінні знайшлося месца ў манастыры святой Багародзіцы.

Усё гэта гаворыць аб тым, што аўтар «Жыцця» разам з Ефрасінняй быў удзельнікам святога паломніцтва. Хто ж гэта іншы, як не цень вялікай асветніцы – Еўпраксія?

Яе зорным часам стаў час напісання «Жыцця» – першага гістарычнага твора беларускай літаратуры, які па сваіх вартасцях набліжаецца да тво-

Старонка «Жыццяпісу Ефрасінні Полацкай» (рукапіс XVIII ст.)

«Жыццяпіс Ефрасінні Полацкай» (рукапіс XVII ст.)

філасофіяй чалавечага існавання ідзе амаль меладраматычны эпизод – плач князя Святаслава аб лёсе дачкі, якую замест шлюбнага піру ды радасці мацярынскай чакае жыццё ў пастах і маленнях. І гэта аплакванне маладосці, каханья, што прайшло міма, немагчымага ўжо мацярынства паўтараецца, як у былінах, у «Жыцці» тройчы. Другі раз – пасля эпизоду гвалтоўнага пасстрыжэння Ефрасінняй роднай сястры Гардзіславы, трэці – пасля пасстрыжэння пляменніц Еф-

ца паломніцтва ў Іерусалім. Яна самая падрабязная. Аўтар не забывае ні аднаго факта, пачынаючы ад узнёслага малення Ефрасінні перадалёкай дарогай і канчаючы дакладнай справаздачай пра хваробу ігуменні: «І ляжала ў хваробе сваёй 24 дні, і даведаўшыся пра сваю смерць, сказала: «Паклічце да мяне прэсвітэра, каб даў мне прычасці святых тайнаў, бо Вяшчальнік стаіць ужо блізка, чакаючы наказу Уладара». І прыйшоў прэсвітэр, несучы прычасць. Ефрасіння ж узняла-

Павел Баброўскі (16 лютага 1832–1905) нарадзіўся ў маёнтку Вака каля Вільні ў беднай шляхецкай сям’і. Аднак дзяцінства яго прайшло на Пружаншчыне. З-за цяжкіх матэрыяльных абставін сям’я Баброўскіх пераехала ў вёску Абруб каля Страволі. Магчыма, не апошняю ролю ў гэтым адыграў той факт, што непадалёку ў Шарашове з 1833 г. трымаў прыход родны дзядзька Паўла – Міхаіл Баброўскі, якога можна назваць адной з самых яркіх асоб нашай мінуўшчыны (былы прафесар і доктар тэалогіі Віленскага ўніверсітэта, выдатны вучоны-славіст, адзін з першых скары-назнаўцаў, прыхільнік дэмакратычных ідэй і беларускага нацыянальна-культурнага адраджэння). Ён аказаўся ў Шарашове пасля закрыцця ўніверсітэта як «расадніка шкодных ідэй», бо значная частка студэнтаў і выкладчыкаў прымалі ўдзел у антырасійскім паўстанні 1830–1831 гг.

Бацька Паўла Баброўскага хутка памёр, і хлопец разам з маці засталіся без сродкаў для існавання. Славуты сваяк з Шарашова не мог пакінуць іх у такі складаны момант і ўзяў сям’ю брата пад сваю апеку. Праўда, і яго маёмаснае становішча мусіла чакаць лепшага. Не адзін раз айцу Міхаілу, настаяцелю шарашоўскай Прачысценскай царквы, прыходзілася прадаваць свае рэчы, нават частку багацейшай бібліятэкі, якую ён збіраў усё жыццё (шляхціцу Уладзіславу Трэмбіцкаму з маёнтка Лінова). Выхаванне вядомага дзядзькі аказала вызначальны ўплыў на маладога пляменніка. Хлопчык часта бываў у Шарашове і там з дапамогай Міхаіла Баброўскага, які толькі замежных моў ведаў сямнаццаць, ён атрымаў выдатную пачатковую адукацыю. Пасля Павел працягнуў вучобу ў пружанскім дваранскім вучылішчы, якое паспяхова закончыў. На сямейнай радзе было вырашана, што для хлопца з небагатай дваранскай сям’і добра падыдзе вайсковая справа. Такім чынам юнак адправіўся набыць прафесію ў Полацкі кадэцкі корпус (1844–1849), а ў 1851 г. закончыў Дваранскі корпус (Канстанцінаўскае ваеннае вучылішча). Трэба адзначыць, што выбраны шлях быў для Паўла правільным, кар’ера вайскоўца склалася ў яго даволі ўдала. Аднак яго не назавеш «кабінетным ваенным». У час няўдалай для Расіі Крымскай вайны з туркамі і іх саюзнікамі (1853–1856) малады Баброўскі ваяваў на фронце і быў адзначаны некалькімі баявымі ўзнагародамі.

Пасля вайны баявы афіцэр вырашыў удасканаліць сваю адукацыю – у 1857 г. закончыў Мікалаеўскую акадэмію Генеральнага штаба ў Санкт-Пецярбургу. Звольны і адукаваны ваенны заўсёды патрэбны дзяржаве. Яго верная служба і дасканалыя веды былі ацэнены армейскімі вярхамі. Баброўскаму былі прапанаваны розныя пасады пры Генеральным штабе расійскай арміі.

У беларускай гісторыі XIX стагоддзю з’яўляецца вельмі адметным. Яно выдзяляецца як перыяд развіцця беларускай самасвядомасці (усведамлення сябе і сваіх продкаў часткай пэўнага народа) і ўласнай літаратурнай мовы, барацьбы нашых продкаў за самавызначэнне. Нават сама назва «Беларусь» у дачыненні да ўсіх зямель нашай сучаснай дзяржавы замацавалася ў тэны часы. Менавіта на працягу таго стагоддзя ішлі сур’ёзныя даследаванні навукоўцаў у галіне ўсебаковага вывучэння Беларусі. Не апошняю ролю ў гэтым адыгралі і нашы землякі. Сярод іх даследчыкі адзначаюць і выдатнага вучонага Міхаіла Баброўскага, лёс якога звязаны з Шарашовам. Аднак у гэтай сувязі трэба абавязкова ўзгадваць і яго пляменніка – Паўла Баброўскага, бліскачага афіцэра і даследчыка, аб якім, на вялікі жаль, нашы сучасныя амаля не чулі.

Выдатны даследчык Павел Баброўскі

Але класічным штабным работнікам ён таксама не стаў.

Па загадзе расійскага ўрада Павел Баброўскі з 1859 г. узначалваў групу афіцэраў Генеральнага штаба, якія правялі падрабязнае апісанне і вывучэнне Гродзенскай губерні, тым больш, што сам ён добра ведаў гэтыя мясціны. Такія работы праводзіліся па ўсіх беларускіх губернях і мелі на мэце падрабязнае апісанне далучаных у канцы XVIII ст. да Расіі зямель для дасканалага валодання інфармацыяй аб іх, бо яны знаходзіліся на межах расійскай дзяржавы і мелі, у першую чаргу, стратэгічнае значэнне¹. Аднак у сур’ёзным сабраных ваеннымі матэрыялах знаходзіліся таксама багатыя гісторыка-культурныя, этнаграфічныя, эканамічныя і іншыя звесткі. Гэтыя працы па сённяшні дзень з’яўляюцца важнымі крыніцамі па гісторыі Беларусі XIX ст. і ранейшых часоў.

Пасля завяршэння работ групы Баброўскага ў 1863 г. былі выдадзены «Матэрыялы для географіі і статыстыкі Расійскай імперыі, сабраныя офіцэрамі Генеральнага штаба. Гродзенская губерня» і дадаткі ў двух тамах.

У гэтай працы было шмат цікавых звестак. Дзякуючы даследчыку, да нас дайшлі звесткі аб нашым горадзе і раёне XIX ст. Так, па ўспамінах нашага земляка, Пружаны ў той час выглядалі не вельмі прыбабна. Вось як ён апісвае наш горад: «...На галоўнай вуліцы (ад Кобрынскага ўезда да палаца Швыкоўскага) знаходзіцца каменны дом «присутственных мест», крамы, рынак, 2 царквы, турма і лепшыя заезныя дамы. Астатнія вуліцы кепска пабудаваны і ўтрымліваюцца ў гразі... На працягу 10 гадоў (1848–1857) у гарадскую казну паступіла 11 тысяч 460 рублёў 84 капейкі. Такіх нязначных прыбыткаў не прадстаўляе ні адзін павятовы горад у Гродзенскай губерні...». Прычым малой прыбытковасці горада было тое, што ён працаваў у асноўным на ўнутраныя патрэбы рынку, ніякія шляхі зносін, акрамя паштовага тракту, не праходзілі праз Пружаны.

Аб неразвітасці сур’ёзных рынкавых адносін у нашым рэгіёне сведчаць і наступныя факты з гэтага дакумента: «Багата на вялікія пашы прастора Палесся і лясныя мес-

цы Белавежскай ... пушчы..., якія населены больш заможнымі, чым беднымі сялянамі... Багацце тутэйшых сялян не столькі ў запасе грошай, колькі ў запасе хлеба і сена...». Цікава, што тут, па сведчанні даследчыка, крыніцай прыбытку былі таксама кантрабанда, вырошчванне хмелю для бровараў, высечкі і продаж «казённага» лесу.

Гам Павел Баброўскі, як і яго славыты дзядзька Міхаіл, з дзяцінства захапляўся вывучэннем гісторыі і культуры роднай зямлі, беларускай мовы, якую добра ведаў, гісторыяй уніяцкай царквы (сям’я Баброўскіх толькі ў 1839 г. пасля забароны уніяцтва перайшла ў праваслаўе), а таксама летапісамі. Таму праца па збіранні матэрыялаў прыносіла яму вялікае задавальненне і дазволіла выступіць у якасці сур’ёзнага даследчыка беларускай даўніны. Аўтарытэт П. Баброўскага быў высокі, асабліва ў кіруючых колах.

Этнаграфічныя даследаванні Паўла Баброўскага заслужылі асаблівай увагі. Ён адным з першых сур’ёзна ўзняў пытанне аб моўнай і этнічнай прыналежнасці насельніцтва Беларусі. У гэтай сувязі ён актыўна палемізаваў з П. Эркертам, які на першае месца ў вызначэнні гэтых крытэрыяў для мясцовых жыхароў ставіў рэлігійны фактар: праваслаўных беларусаў ён далучаў да «рускіх», а католікаў – да «палякаў». Хацелася б прывесці некаторыя вытрымкі з матэрыялаў нашага земляка. Баброўскі сцвярджаў, адкідаючы нацыянальны падзел беларусаў паводле веравызнання: «...не дастаткова ведаць, хто ходзіць у касцёл і хто ў царкву, трэба яшчэ ведаць, хто гаворыць па-беларуску і хто па-польску, каб правільна размежаваць суседнія народнасці». Калі ж яму супрацьпаставілі факт, што тутэйшыя людзі не называюць сябе беларусамі, ён адказаў: «Якая нам справа да таго, што беларусы не называюць сябе беларусамі, а простымі ... але яны гавораць па-беларуску ... Яны, не ведаючы таго, што яны беларусы, – захавалі ў штодзённай мове, і ў песнях, у прыслоўях свае пэўныя нацыянальныя, лагічныя формы, свой дух, свой пэўны характар – свае справы, свае звычай і г.д.». Наступная заява нашага суайчынніка з’яўляецца актуальнай і сучаснай нават зараз: «Каб пераканацца да якога племені належаць жыхары пэўнай краіны, самым дакладным і практычным спосабам з’яўляецца найперш мова, а за ёй і іншыя жыццёвыя з’явы, бо мова – гэта як радавы герб, пакінуты чалавеку яго продкамі, яго

карэнным племенем, гэта люстэрка, у якім найвыразней адбіваецца маральны характар і нават уся гісторыя народа, мова жыве разам з народам, разам з ім развіваецца і памірае...». Ён таксама лічыў, што «...вельмі карысным сродкам было б навучанне на роднай мове», каб заадно ў пэўнай ступені прыцягнуць мясцовае беларускае насельніцтва на бок расійскіх улад.

Аднак, не трэба думаць, што Баброўскі быў рэвалюцыянерам у сваіх поглядах. Ён не адыходзіў ад афіцыйнай ідэалогіі аб беларусах як адгалінаванні рускіх, паколькі сам з’яўляўся расійскім чыноўнікам, аця сваімі даследаваннямі паказаў зусім адваротнае. Насельніцтва Гродзенскай губерні П. Баброўскі падзяліў на «Рускіх» («Чорнарусаў, па мове Беларусаў і Маларусаў, альбо Палешукоў ці Пінчукоў і Бужан», а таксама этнічныя групы яцвягаў і «падлясян») і «Палякаў-Мазураў». Першыя, па яго дадзеным, складалі ў Гродзенскай губерні 77,58%, а другія – 10,15%. Калі аб’яднаць на яго дадзеныя, то большасць Пружанскага і Слонімскага (уваходзіла Ружаншчына) павятаў складалі «Рускія», якія ў паўночнай частцы Пружанскага павята размаўлялі «асобнай гаворкай, блізкай да беларускай (так званай «чорнарускай»), ... у паўднёвай частцы Пружанскага, ... часткова Слонімскага павятаў – блізкай да Маларасійскай ці Валынскай». Цікава, што «чорнарускай» мову нашых зямель называў і Міхаіл Баброўскі. Так што ўрокі вялікага дзядзькі не прайшлі дарэмна, а справа яго была працягнута.

У сталым узросце наш суайчыннік не пакідаў працы. Цяпер яго жыццё было больш звязана з педагогічнай дзейнасцю. На працягу 1875–1897 гг. Павел Баброўскі з’яўляўся начальнікам, а таксама выкладчыкам Ваенна-юрыдычнай акадэміі Расійскай імперыі. У гэты час ён меў званне генерала ад інфантэрыі. Павел Восіпавіч працягваў даследаванне гісторыі летапісаў («Лёс Супрасльскага летапісу...», 1887; «Яшчэ нататка пра Супрасльскія рукапісы», 1888), уніяцкай царквы («Руская грэка-уніяцкая царква ў цараванне імператара Аляксандра I», 1890), жыцця і навуковай дзейнасці свайго дзядзькі Міхаіла Баброўскага. Ён з’яўляўся аўтарам шэрагу краязнаўчых артыкулаў пра Гродна, Слонім, Зэльву і інш. Цяпер архіў П. Баброўскага знаходзіцца ў Дзяржаўнай публічнай бібліятэцы імя Салтыкова-Шчадрына ў Санкт-Пецярбургу.

Працы нашага земляка з’яўляюцца каштоўным скарбам для вывучэння і разумення мінулага нашай Бацькаўшчыны. Спадчына Паўла Баброўскага чакае дасканалага даследавання. Тым больш, што, паўторым, яго думкі і выказванні актуальныя і па сённяшні дзень.

Наталія ПРАКАПОВІЧ, настаўніца, г. Пружаны

¹ Больш падрабязна пра ўсебаковае вывучэнне расійскімі афіцэрамі нашага краю падаецца ў брашуры Л. Лыча «Краязнаўства – крыніца ведаў і нацыянальнага сталення», набыць якую можна ў рэдакцыі «КГ».

Са слоў некаторых вучоных, паходжанне назвы Відагошч, як і Радагошч, і іншыя падобныя назвы вёсак з такім канчаткам, адносяцца да XI–XII стагоддзяў. А тлумачыцца гэта вельмі проста: калісьці на гэтых землях жылі князі з падобнымі імёнамі, напрыклад, Рагвалод, Радзімір, Відагор, Валадар і інш. Вось і вёска Відагошч атрымала назву ад імя аднаго з князёў.

Сёння руіны каменнага трохпавярховага млына, бадай, адзіны след-сведчанне мінулага Відагошча – буйнога маёнтка, «эканоміі». Прыблізна ў сярэдзіне XIX стагоддзя Відагошч належаў багатай, з графскага роду, памешчыцы Казуновічысе, уладанні якой цягнуліся да самага Мінска. У парку стаяў двухпавярховы, з калонамі і высокай мураванай вежай палац. Вось з гэтай няўключнай, з вокнамі на самым версе, вежай і звязана адно мясцовае паданне.

Надта ж жудасна людзей стагоддзяў з пяць таму драгавалі ўсялякія злыдні: панскія паслугачы, лёкаі, падпанкі. Не было ад каго бедным вясцоўцам чакаць дапамогі, толькі на сіняе неба спадзяваліся, што бацьчы яно іхнія пакуты і бязлітасныя здзекі. Вось якая гісторыя пра гэтыя мясціны захавалася да нашых дзён.

Вакол вёскі Відагошч і цяпер няма лясоў непразлучных ды густых – адны толькі лысыя пясчаныя ўзгоркі, на якіх не хоча расці ні збожжа, ні бульба. Не было і тады, у даўнія часы, ні бароў, ні пушчаў. Дарога роўнянчай стужкай вілася з узгорку на ўзгорак, за пад'ёмам спуск пачынаўся, а за спускам зноў пад'ём, яшчэ больш круты і высокі. Таму мясцовыя сяляне і вазы рабілі надзвычай трывалымі і невялікімі. Калі вялікі зробіш, то коніка зморыш за пару вёрстаў цяжкай дарогі, а калі нетрывалым – то рассыплецца дзе небудзь на чарговай яміне. Такое чаргаванне тут узгоркаў і далін і сёння называюць калыскамі. Калі глянуць аднекуль з нябэсаў уніз, то сапраўды даліна паміж двума ўзгоркамі надта калыску нагадвае. Гаравалі вясцоўцы спрадвеку, тады, пры прыгоне, апрацоўваючы такое поле. Папрацую гадзіну-другую, і ўсё – на большае няздатны чалавек.

Назганяюць сялян з бліжэйшых вёсак на гэтыя ўзгоркі араць поле, і тыя працуюць не разгінаючы спінаў, ад цямна да цямна, з сям'ямі сваімі амаль не бачыліся. Араты і паміралі прама тут на баразне. Бывала, валы стомяцца, прыстануць, дык падпанкі мужыкоў у ярмо запрагалі,

у панскую кухню ваду ў бочках не коньмі, а на людзях вазілі. У небарак кашулі ад поту салёнага гнілі і лахманамі долу спаўзалі, ды і спыняцца нельга было перадыхнуць ні хвілінкі, бо лютыя

іншыя бязлітасна секлі бізунамі на стайні.

Памешчыкавы служкі сачылі не толькі за сялянамі. Іх свойская жывёла таксама была навідавоку, каб на панскія палеткі не

Відагошч

3 гісторыі вёскі Камсамалец Мінскага раёна

Безыменная рачулка, пятляючы між пагоркаў, упадае ў вялікую сажалку, якую жывіць разам з паводкавымі водамі. Тут, на сучаснай дамбе, з металічнай па «вінту» засланкай, паміж бетанаваных берагоў і за ўзгоркі праходзіць дарога з Відагошча ў Маркаўшчыну. А з правага боку застаюцца руіны старой цагельні. Сцены таўшчынёй у пайтара-два метры, скляпеністае пайсутарэнне, квадратныя, перацягнутыя каванамі кратамі, акенцы – усё гэта каркас некалі вядомага відагошчанскага вадзянога млына.

Фрагмент карты Міншчыны ў канцы XVI ст.

паслугачы з бізунамі пільна за імі сачылі.

Каб было адкуль сачыць за прыгоннымі вясцоўцамі на палях, у старым густым панскім парку, на гародах, дзед пані Казуновічыхі загадаў прыбудаваць да свайго палаца высокую мураваную вежу, дзе ўвесь час сядзеў з падзорнай трубой галоўны аканом. Усё было відаць як на далоні. Нельга было ні схаватца, ні адпачыць стомленаму целу. Прыпыніўся араты дзе-небудзь на далёкай гары, каб дух перавесці, а галоўны аканом з вежы бачыць і на заметку бяра. Бачыць, і як жывёла, адбіўшыся ад статку, у шкоду пайшла, і хто ў садзе яблык у кішэню паклаў. Так за дзень набіралася шмат парушальнікаў, якіх увечары чакалі розныя пакаранні: адных вячэры ці сняданку пазбаўлялі, а

заходзіла. А калі такое і здаралася, не відаць тады беднаму селяніну свае кароўкі, яна пераходзіла ў гаспадарку пана. З гэтай прычыны вельмі шмат паміраў дзяцей і сялян з голаду і панскіх здзекаў.

Так працягвалася некалькі дзесяцігоддзяў. Вясцоўцы ўжо нават забылі, калі смех гучаў у гэтых ваколліцах. Жудасна, змрочна навокал стала, нібы ў пекле якім, на самым дне. Баяліся людзі, пакланяліся, хаваліся, трывалі ўсё, пакуль сярод іх не з'явіўся чалавек, які не збаяўся панскіх памагатых і памешчыка і стаў падбухторваць сялян рушыць у наступ на ненавісную вежу.

Аднае ночы, калі грымеў моцны гром і шоў праліўны дождж, вясцоўцы накіраваліся з усіх бакоў да панскага палаца. Перабілі служак,

а гаспадара павесілі на браме ўязных варот, каб усе бачылі, як гойдаецца на ветры і груганы дзяўбуць ягоныя вочы¹.

Пазней хадзілі чуткі, што камяні ў панскай вежы былі чырвонага колеру і з іх цяклі пякучыя людскія слёзы. Там, дзе яны ўпалі, і да сённяшняга дня нічога не расце. Дык вось месца, дзе стаяў палац з той праклятай вежай, адкуль усё наваколле відаць было, празвалі людзі Віжгорамі. Пазней ператварылася гэтая назва ў Відагошч.

А графіня Казуновічыха яшчэ да адмены прыгонніцтва абяднела. Вельмі любіла пані ў карты гуляць, нават у Парыж для гэтага ездзіла. Але ёй, відаць, не шанцавала: каб з даўгамі разлічыцца, давялося ёй усе маёнткі прадаць. Апошнія гады дажывала яна ў доме свайго былога галоўнага аканома. Старую прыжывалку бачылі ў натоўпе жабракоў каля касцёла, так на цвінгары вільможная пані і сканала.

У 1920-я гады ў Відагошчы арганізавалі сельскагаспадарчую камуну, затым калгас. У час фашысцкай акупацыі ў былым панскім палацы атабарыўся нямецкі гарнізон. Летам 1943 года партызаны знішчылі гітлераўцаў, спалілі палац і ўсе прыбудовы.

Пасля вайны тут арганізавалі новы саўгас, якому далі назву «Камсамалец». Яшчэ гадоў з пятнаццаць абедзве назвы – Відагошч і Камсамалец ужываліся на роўных правах, хаця і з некаторым сэнсавым адценнем. Напрыклад, можна было пачуць: «Жыву ў Відагошчы, а працую ў Камсамольцы». Але паступова назва «Камсамалец», якая захавалася пасля скасавання саўгаса, канчаткова выціснула былую назву. Знікла яна з афіцыйных папер, з паштовых адрасоў. З новых жыхароў не кожны ведае, што яшчэ якіх-небудзь дваццаць гадоў таму іх пасёлак Камсамалец насіў старадаўнюю назву Відагошч. Вельмі шкада!

А вось што ведаем з сапраўднай гісторыі Відагошчы

Відагошч (былая Бяла-руцкая воласць). У Дзяржаўным археалагічным музеі ў Варшаве захоўваюцца бронзавыя грыўні, пярсценкі, бранзалет, спіралька, бразготкі, шклянныя пацеркі, якія, верагодна, былі знойдзены ў размешчаных у ваколліцах маёнтка курганах.

Двор Відагошча ў 1563 г. належаў пану А.М. Івашэнцавічу. У ліку пабудов сядзібы былі 2 дамы на падклексах, скарбовы свіран, 4 клеці, пякарня, чалядня,

жытнік, бровар, кухня, склеп, 2 стайні, 2 адрны і лазня. Каля двара знаходзіліся гумно з пуняй, 2 клунямі і адрнай, абора, 2 млыны.

У сярэдзіне XVI ст. на Беларусі тыповым варыянтам асноўных павіннасцей цяглых сялян са службы можна лічыць такі комплекс: паншчына ў фальварку па 2 дні на тыдзень; талака (згон сялян у фальваркі ў разгар сельскагаспадарчых работ) – 4 дні ўлетку; даніна (дзякла) прадукцыяй сялянскіх гаспадарак (па бочцы жыта і аўса, гусь, курыца, 10 яек). Цяглыя сяляне выконвалі і шэраг дадатковых павіннасцей: будавалі, рамантавалі і вартавалі двары сваіх паноў, касілі панскія сенажаці, перавозілі грузы.

Так, у 1563 г. цяглыя людзі двара Відагошча выконвалі паншчыну па 2 дні на тыдзень са службы, «почовшы жать, аж покуль пожнуть, и посеють и поруют... за хлебом панским». Апрача таго, мужыкі давалі таксама дзякла: па 2 бочки жыта і аўса, курыцу, 10 яек, 20 жменьў лёну. У двары Відагошча было 16 чалавек нявольнай чэлядзі (разам з дзецьмі). Да канца XVI ст. у выніку адмены Статутам ВКЛ 1588 г. усіх падстаў для няволі (акрамя палону) і ў выніку надзялення вольнай чэлядзі надзеламі большасць былых нявольнікаў ператварылася ў сялян-агароднікаў.

Так, сярод 16 дымоў цяглых мужыкоў двара Відагошча ў інвентары 1563 г. толькі 4 гаспадары адзначаны як «прыхожыя».² У 1563 г. – сяло, цэнтр маёнтка, уласнасць А.М. Івашэнцавіча, панскі двор, 16 дымоў, 11 службаў. У 1567 г. – уласнасць М. Служкі, Ф. Івашэнцавіча, у «час рушэння» выстаўлялі 2 коней. У 1582, 1590, 1600 гг. – сяло, цэнтр маёнтка, уласнасць Г.А. Макарэвіча, двор, пушча, стадола. У 1667 г. – маёнтка, уласнасць К. Завішы, 14 дымоў. У 1791 г. – вёска, цэнтр маёнтка Мінскай парафіі, уласнасць Ваньковічаў, двор, 126 дымоў, 5 корчмаў. У 1800 – панскі двор, уласнасць падчашага Т. Ваньковіча, на правым беразе р. Чарніца, 2 двары, 7 жыхароў, млын на адзін пастаў. У 1815 г. – двор, уласнасць А. Ваньковіча, у 1858 г. – уласнасць Э. Кудзіноўч. У 1941 г. 54 двары, 324 жыхары. У 1997 г. 112 гаспадарак, 344 жыхары. Крама.³

Дзмітрый
ДУБРОЎСКІ,
студэнт гістфака БДУ

¹ Ненадавец А.М. Міншчына. Мн., 1998. С. 21.

² Памяць: Мінскі раён: Мн., 2003. С. 53.

³ Тамсама. С. 591.

Выгнаннікі

Сповідзь жыхара вёскі Карытніца
Бялыніцкага раёна Міхася Раманавіча Зносака

Вясна 1931 года абяцала-ся быць трывожнай, неспакойнай. Яшчэ ўзімку, калі палеткі і нівы адпачывалі пад таўшчэзнай коўдрай снегу і кусаліся траскучыя маразы, думкі, бадай, ці не ўсіх жыхароў нашай Карытніцы, не-не, дый вярталіся да зямлі, да ўласных надзеяў. А па самой вёсцы з хаты ў хату пералётвалі словы, якія неўзабаве набудуць злавесны сэнс і адыграюць ракавую ролю ў лёсах многіх маіх аднавяскоўцаў: «калектывізацыя», «бядняк», «батрак», «падкулачнік», «кулак», «камбедавец»... Усе часцей і часцей пачалі карытнічане ўжываць і слова «калгас». Хоць пакуль што дакладна, бадай, ніхто і не ведаў, што гэта за такое, але ўсе чамусьці прамаўлялі тое загадкавае і страшнае слова з непрыхаванай бояззю.

Бацька мой, Раман Фёдаравіч Зносака, маючы ва ўласнай гаспадарцы па парцы коней, кароў, некалькі парсюкоў, добры гурт авечак і недзе каля дванаццаці гектараў зямлі, асабліва не ўпярціўся і, крыху павалаводзіўшы, запісаўся ў тутэйшы калгас, як гэта зрабілі і многія аднавяскоўцы. Маўляў, калі трэба, калі ўпрошваець, абядаючы рай зямны, то чаму і не паспрабаваць, не паспытаць яго?

Праўда, неўзабаве бацька запратэставаў. А гарачае прарэчанне ў ягонай душы набожнага чалавека выклікала дзікунскае распараджэнне калгаснага начальства, якое загадала на Вялікідзень узнімаць ворыва. Гэта было прамое святацтва, і многія калгаснікі, сярод якіх, безумоўна, аказаліся і мой тата, наадрэз адмовіліся ў святы дзень выходзіць на працу.

Я перакананы, што менавіта той стыхійны пратэст і адыграў потым сваю злавесную ролю ў бацькавай долі, дарэшты перайначыўшы і лёс усёй нашай сям'і. Але на бацьку я крыўды не трымаю. Ён зрабіў так, як падказвала ягонае сумленне, не дазволіў пляваць у сваю душу.

Адразу ж пасля заканчэння веснавых палявых работ майго бацьку і яшчэ некалькіх аднавяскоўцаў арыштавалі і пад канвоем адправілі ў Магілёў. Прыкладна тыдні праз два пасля гэтага, добра памятаю, што адбыўся той здзек акурат на другі дзень Сёмухі. Ранічкай у нашу хату зайшоў Шарснёў. Прыход гэтага чалавека нічога добрага не абяцаў, бо ўсе ўжо ведалі, што ён займаецца высылкай і арыштамі.

Забаўляючыся з наганам, Шарснёў загадаў усім нам, акрамя зусім хворага 90-гадовага дзедка Фёдара, збірацца ў высылку. Дзве старэйшыя мае сястры, маці ды я пакорліва ўкінулі ў торбу сала, узялі з сабой крыху бульбы – ці ж многа яе панясеш на плячак? – і моўчкі пасунуліся да падвод, якія абкружала шчыльнае кола канваіраў. Я згледзеў на адной падводзе заплаканых Шапецькаў. Самога гаспада-

ра іх сям'і, Ягора, арыштавалі ў адзін дзень з маім бацькам. І вось цяпер чарга дайшла да яго родных – тры дачкі, два сыны і Ягорава жонка, абшчапіўшыся, гучна плакалі на возе.

Гелі на ўказаную нам падводу і мы. Рушылі ў пакутную дарогу. З Карытніцы цуг падвод канвойных накіравалі ў вёску Біскупка. Там да нас далучыліся сем'і Панкрата і Трыхона Шыкаў. Потым падводы спыняліся ў вёсках Парахоўка, Кулакоўка, Эсьмоны, Запакулле, Нежкаў... Пакуль дабраліся да Магілёва, колькасць выгнаннікаў дасягнула блізу двухсот чалавек. Падагналі нас да пляца, абгароджанага калючым дротам. Нейкі начальнік патлумачыў, што там, за дротам, знаходзяцца гаспадары нашых сем'яў, якіх арыштавалі раней.

«Шукайце сваіх!» – прамовіў ён і ўзмахам рукі загадаў, каб адчынілі вароты.

Мы спаткаліся з бацькам. Сям'я, як гаворыцца, уз'ядналася ў няволі.

Схуднелы, адна скура ды косці, учарнелы, ён страшэнна бедаваў аб страчанай гаспадарцы, якую нажываў знясільваючай працай, уласнымі крывавымі мазалямі, гарваў па нас, зусім малых дзецяк, якім выпаў такі нешчаслівы лёс.

Меўшы зусім слабое здароўе, ён згасаў літаральна на вачах – асунуўся, і, здаецца, за тых два тыдні пастарэў на добры дзесятак гадоў.

Прыкладна праз паўмесяца нас загналі ў закратаваныя вагоны-«цялятнікі», і цягнік рушыў некуды насустрач сонцу. Павезлі ў невядомасць. За ўсю доўгую дарогу аніразу не пакармілі. Харчаваліся толькі тым, што паспелі і змаглі ўзяць з дому. Многія галадалі. Людзі паміралі тут жа, у вагонах...

У Пярмі цягнік спыніўся, і нас, выгнаннікаў, перагрузілі на баржы і ўжо водным шляхам павезлі ўверх па цячэнні ракі Кама. Праплыўшы недзе каля двухсот кіламетраў, выйшлі на бераг, дзе пражылі каля двух тыдняў. Затым прыйшлі конныя падводы, на якіх мы нарэшце дабраліся да месца сваёй высылкі.

Пасёлак, які паўстаў перад нашымі заплаканымі вачамі трыма даўжэзнымі баракамі, магазінам і камендатурай, што месціліся на выспе ў акружэнні векавых елак ды соснаў, называўся Баць-Пашня. Нам казалі, што ўсе гэтыя пабудовы былі ўзведзеныя рукамі гэтых жа самых, як і мы, выгнаннікаў, якіх прывезлі сюды яшчэ ў 1929 годзе.

Перш за ўсё бацька, як і ўсе астатнія, заняўся пабудовай уласнага жылля. Мы разам выкапалі зямлянку, а з кары дрэў зрабілі дах. Побач з намі зладкавалі для сябе зямлянкі Шапецькі, Шыкі, іншыя такія ж гаротнікі. «Сяліліся», суседзіліся вёскамі.

Гаварылі, што на высылку ў Баць-Пашню прыгнали ажно 315 сем'яў з двух раёнаў Бела-

русі – Бялыніцкага і тагачаснага Пleshчаніцкага, што на Міншчыне.

Чым займаліся выгнаннікі? Пабудаваўшы жыллё, валілі лес, апрацоўвалі зямлю. Бацьку, калі ён ужо зусім саслабеў, пашкадавалі – перавялі на лягчэйшую працу: ён стаў шыць хамуты. А пад восень з Радзімы да нас нечакана завітаў матчыні брат. Ён схадзіў да каменданта і, не ведаю, як яму ўдалося, атрымаў дазвол на тое, каб я і дзве мае сястры вярнуліся нейкі загад, было нейкае распараджэнне, каб непаўналетніх выгнаннікаў пры нагодзе адпраўляць назад, на Бацькаўшчыну. Мне на той час споўнілася дзевяць гадоў. Сёстры былі крышачку старэйшыя.

Нас адпусцілі, а бацькі засталіся ў тым суровым краі.

Нягледзячы на тое, што кожны дзень трэба было адзначаць у камендатуры, некаторыя найбольш адчайныя прымусовыя перасяленцы, асабліва людзі маладога ўзросту, кідаліся ва ўцёкі. Туга па Айчыне, дзецяк, сваяках, неўладкаванасць падштурхнулі да гэтага рызыкаўнага кроку і тату з мамай. На ўцёкі яны адважыліся пасля таго, як засталіся адны. Але ім не пашанцавала. Іх звалілі і пасадзілі ў турму. Праўда, пратрымалі там нядоўга. Выпусцілі акурат перад пачаткам вайны. І, як пазней расказвала маці, адпусцілі наогул: жывіце, дзе хочаце. Мажліва, прыняццю такога рашэння пасадзейнічала здароўе таты, ён стаў зусім нямоглым. Аселі яны ў нейкім саўгасе. А добры чалавек дазволіў ім жыць у яго лазеньцы. Бацька памёр на чужыне ў 1945 годзе. Праз год у Карытніцу вярнулася мама. Ёй пашчасціла памерці на Радзіме і быць пахаванай у роднай зямельцы.

Што ж да мяне, то я, вярнуўшыся дамоў, гады са два пажыў у дзядзькавай сям'і, а як сёстры павыходзілі замуж, то астаяваўся ў іх.

Марыў, як, здаецца, і ўсе тагачасныя хлопцы, быць кадравым ваенным. Закончыў школу і падаў дакументы ў ваеннае вучылішча. Але – асадзі назад! Не выйшаў біяграфіяй – сын кулака!

Спадзяваўся, што забяруць служыць у армію, а там, думаю, пакажу сябе з добрага боку, можа, і пакінуць служыць. Увосень 1941 года павінен быў прызывацца...

А тут вайна пачалася. Я жыў у сястры ў Парахоўцы. Упадабаўся паліцэйскім – хлопец я быў здаровы, рослы... Ды яшчэ пакрыўджаны ўладай. «Свой», словам. Яны да мяне з кароткімі гужамі – ідзі, маўляў, у паліцыю.

«Не пайду», – рэзка адказаў. – «Як не пойдзеш? – дапытваюцца. – Ты ж пацярапей ад Саветаў. Прыйшоў час, каб сплаціць доўг сваім крыўдзіцелям». – «Няхай іх Бог карае», – стаю на сваім, бо мне было агідна служыць у паліцыі.

А ў красавіку 1942 немцы арыштавалі мяне і пад прымусам адправілі на работу ў Германію. Збегчы па дарозе не было як і неўзабаве апынуўся ў гаспадарцы баўэра. Парабкам стаў.

Запісаў
Міхась КАРПЕЧАНКА
(Заканчэнне будзе)

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 43–45)

Асцерагаўся не прапусціць імя-годнасць чалавека. Але, перагартыўшы даўнія запісы, заўважыў новыя іскрыні-онімы. Дадаю такія жаночыя найменні: Акіліна, Алька, Аліна, Альбіна і Бальбіна, Амэля, Барбуша (Варвара, інакш – Барбара), Зузана, Казімера, Фэлька, Кастуся, Лёнця, Люгіня, Маланка, Мар'яна, Магарэта, Настулька, Стэпка, Сілівестра, Тарэса, Тэся, Хадора, Юзэфа, Юсціня, Яўланя. Чуць было не вакаціліся з майго радзіннага поля і такія мужчынскія імёны: Банадысь, Венедзікт (-а), Вінька і Віня, Гаўруша, Зюта, Ігналька, Канстанцік, Казя (Казік), Каляша (Коля), Сьлька, Сялюк, Юстын. І за кожным імем – таксама свае біяграфіі...

Ядвiннiя i Андрыян Кiслiакi

Згукі Прыдзвіння жывуць ува мне, лагодзяць думкі. Паўвека мянташу кожнае пачугае гаваркое слова. Уключаю магнітафон і чую жывыя галасы, паўтараю імёны землякоў, якія перадалі мне наш нацыянальны дар. Якія ж моцныя гены былі закладзены ў сэрцы і душы людзей на нашым трывушчым мацерыку! Шчаслівы, што быў выплаўлены ў гэтай гарачай моўнай лавіне. Цяпер ведаю, што праз пявучае Слова адухоўленага люду, асвечанага насельніцтва паўстаў Народ, адметны зводдалі і шматпраменны знутры, пералівісты на прыволлі сваіх абшараў, прасцягаў, разлогаў, бязмежнасці, бясконцасці.

І ўсё ж гэты прайзвічны допіс хочацца закончыць вершаванымі радкамі, прысвечанымі маёй памятлівай суаўтарцы, сястрыцы Ніне, якая ў Юрмале сёлета ў лістападзе адзначыла сваё юбілейнае паўналецце.

Кожная зязюля пра сваё кукуе

Сястры Ніне

Каб не зблудзіць прасёлку вякоўны, – будзь са мною, анёлак ахоўны. Вунь якая гамэрня за мной: Ампілюша, Банэдак, Гілюся, Кляўда, Міхась, Ганэцька, Каруся, Еваргута, Ладымер... З раднёй і суседзямі жыць не баюся. Разам з імі, з Табой – за бранёй.

Цукулай, Лікуно, Дамініся... Ты з Нікіпарам не размініся. Дзе Казюк, Міхалюк, Палінар,

Сяргей і Ніна (стаіць справа) Панiзньiкi з роднымi i суседзямi (в. Бабышкі, 1950 г.)

Цыпрусь, Нюра, Хвядорка, Гілярка? Не заможна жылі, не так ярка, – але кожны Прыдзвінню як дар! За Вальгушаю кльпала Варка праварынай... Зарос той папар.

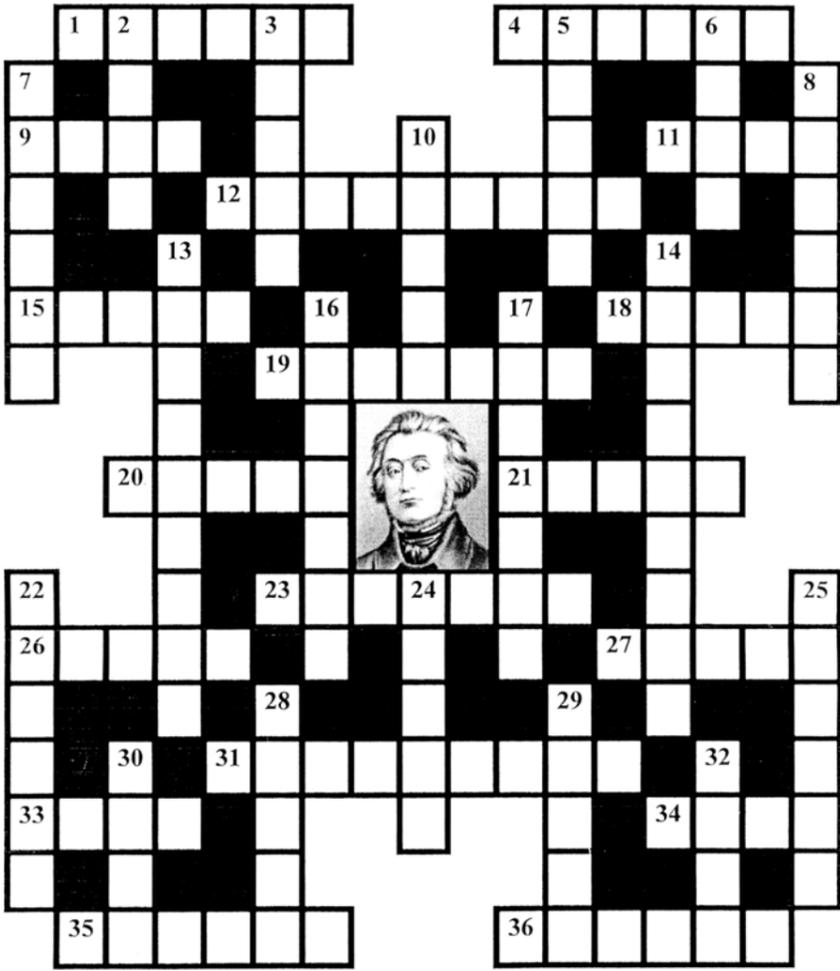
Не знайсці Касцюка і Лікандра, Фоньку, Проску, Маруту, Ліксандра... З Ладзюком я кукекаў не раз. Нету Полькі, Алькуні, Алёксы... Толькі ты мо згадаеш пра флэксы у Луцэі, пра яблычны Спас.

Вось такія, анёл, парадоксы на прасёлку вякоўным у нас. Шлях не зблудзім – не збэйдзіцца Час.

Ад рэдакцыі. «Краязнаўчая газета» далучаецца да віншаванняў і зычыць моцнага здароўя Ніне Сцяпанайне Янсэ, якая сваімі лёсам і перакладамі з латышскай мовы яднае два братнія народы.

Да 210-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча

Уздоўж

1. Прывілеяванае саслоўе ў Беларусі, Украіне, Літве, Польшчы XIII – пачатку XX стагоддзяў, да якога адносіліся бацька

А. Міцкевіча – Мікалай і маці Барбара. 4. Аляксандр ... Прозвішча беларускага пісьменніка, гісторыка, этнографа, які пераклаў з польскай на беларускую мову

частку паэмы «Пан Тадэвуш». 9. «Гэй, знікні, сумухмара! // жывём мы толькі раз. Хай зала-тая... // Не марна вабіць нас». З верша А. Міцкевіча «Песня філарэтаў» (1820). 11. Светлае кола вакол дыска Сонца ці Месяца. 12. Вёска ў Баранавіцкім раёне, паблізу якой у фальварку Завоссе нарадзіўся А. Міцкевіч. 15. Верш Адама Міцкевіча. 18. «... князь Навагрудка». Адзін з першых вершаў паэта (1817). 19. ... Куляшоў. Імя вядомага беларускага пісьменніка, аўтара «Балады пра вянок» – аб рамантычным каханні А. Міцкевіча і Марылі Верашчакі. 20. Сталіца заходнеўрапейскай краіны, дзе доўгі час жыў і працаваў А. Міцкевіч. 21. «... я» Балада А. Міцкевіча «Бачыш, Марыля, ля самага гаю». 23. «Ода да ...». Твор паэта, які стаў у першай палове XIX ст. баявым маніфестам прагрэсіўнай моладзі. 26. ... Дамейка. Імя беларускага вучонага-даследчыка, геолога, нацыянальнага героя Чылі, з якім А. Міцкевіч сябраваў усё жыццё. 27. Вершаваны алег

гарычны твор павучальнага сацыяльнага характару. Гэты жанр выкарыстоўваў і А. Міцкевіч. 31. Напрамак у літаратуры, яркімі прадстаўнікамі якога ў тыя часы былі А. Міцкевіч і Я. Ча-

чот. 33. Напрамак якой-небудзь прафесійнай дзейнасці (перан.). 34. Бронзавы ... паэта, які ўпрыгожвае Навагрудскі Дом-музей А. Міцкевіча. 35. Дрэва, якое А. Міцкевіч пасадзіў на чужыне каля свайго дома, як напамін пра Радзіму – Наваградчыну. 36. Гутарка паміж персанажамі літаратурнага твора.

Упоперак

2. «Старац на ... грае, спявае». 3. «... , або выпрабаванні дружбы». Балада ў чатырох частках, дзве апошнія, па задуме А. Міцкевіча, дапісаў яго сябар А. Адынец. 5. «...! Радзіма, як здароўе дарагая! ...». Пачатак паэмы «Пан Тадэвуш». 6. «О навагрудскі ... – мой родны дом». З ранняга верша паэта «Бульба». 7. Вёска на Навагрудчыне, дзе рос дуб, які назвалі «дуб Міцкевіча». 8. «... Валенрод». Паэма А. Міцкевіча, створаная па матывах барацьбы продкаў за сваю незалежнасць. 10. Балада, прысвечаная чароўнаму возеру Свіцязь. 13. Аляксандр ... Вялікі рускі пісьменнік, аўтар камедыі «Гора ад розуму», з якім А. Міцкевіч пазнаёміўся ў Санкт-Пецярбургу. 14. Малады лес паміж ляснымі масівамі.

16. Паэма, напісаная ў 1823 г. на сюжэты з гісторыі Вялікага княства Літоўскага. 17. Велічыня, якая падвяргаецца дзяленню. 22. Адзін з трох родаў літаратуры. 24. Цяжасці, пакуты, якія сустракаліся на жыццёвым шляху А. Міцкевіча. 25. «Крымскія ...». Зборнік твораў, прачытаўшы які, В. Бялінскі назваў А. Міцкевіча «адным з найвялікшых сучасных паэтаў». 28. Фрыдэрык ... Вялікі польскі кампазітар, які быў знаёмы з А. Міцкевічам і высока цаніў яго творчасць. 29. Лырыка-драматычная паэма А. Міцкевіча, у якой ухваляюцца адданасць лепшым традыцыям даўніны, змаганне за волю. 30. Напалеон ... Вядомы беларускі мастак, кампазітар, пісьменнік, аўтар малюнка «Фальварак Завоссе, дзе нарадзіўся А. Міцкевіч». 32. Віктор ... Прозвішча вядомага французскага пісьменніка, аўтара рамана «Сабор Парыжскай багародзіцы» і інш., з якім А. Міцкевіч пазнаёміўся, калі чытаў лекцыі ў Каледж дэ Франс.

Склаў Лявон ЦЕЛЁШ, г. Дзяржынск

Малюнак Міколы ГІРГЕЛЯ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

ЖЫВАПІС – галіна выяўленчага мастацтва, што ствараецца колеравымі сродкамі і выяўляе дзяржаўную, грамадска-творчую свядомасць пэўнай краіны ў асабе яе выдатных майстраў.

Жывапіс (па заказе і з аўтарскай волі) бывае як рэлігійны, так і свецкі. Ён меў, мае характар партрэта, пейзажу, нацюрморту, быў гістарычны, побытавы, анімалістычны і інш., выяўляецца часта як у адным творы, так і ў сувязі, напрыклад, з дойлідствам, кінамастацтвам, з рознымі дэкаратыўнымі жанрамі. Жывапіс, выкананы ў спалучэнні з архітэктурай, называецца манументальным, без такой сувязі – станковым.

Як сведчаць даследчыкі, жывапіс на Беларусі як самастойны від мастацтва засведчаны нават раней XI ст. і спачатку развіваўся пад уплывам візантыйскага стылю (фрэскі Полацкай Спаса-Ефрасіннеўскай царквы і інш.). На Беларусі творы манументальнага жывапісу XIII–XV стст. фак-

Святыя Аіраам і Меркур Смаленскія (20-я гг. XVIII ст., беларуская школа)

тычна не захаваліся, хоць з пісьмовых крыніц (Я. Длугаш, М. Бельскі, М. Кромер) вядома, што існавалі цэхі майстроў, якія размалёвывалі храмы і замкі на землях ВКЛ і Рэчы Паспалітай. Беларуская кніжная мініяцюра XIII–XV стст. зазнала ўплыў як усходнеславянскага, так і заходнеўрапейскага мастацтва. Ёсць звесткі пра творы станковага жывапісу XIII ст. (образ «Дзмітрый Салунскі» з в. Шчорсы Навагрудскага раёна). Найбольш раннія аўтэнтныя творы XIV–XV стст. – абразы «Маці Боская Замілаванне» з Мала-

рыты, «Маці Боская Адзігітрыя» з Дзісны і інш.

На пачатку XVI ст. склалася самабытная Беларуская ікананічная школа, сярод яе майстроў многія былі шырока вядомыя (Андрэй з Брэста, Р. Мядзведскі і М. Пігарэвіч з Магілёва і інш.). На станковы свецкі жывапіс

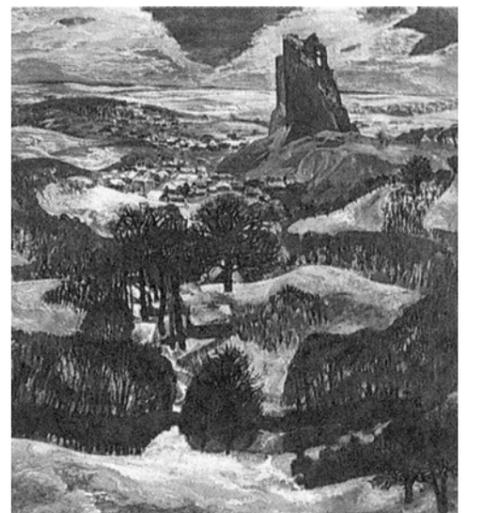
XVI–XVIII стст. зрабілі ўплыў шырокія ўзаемаадносіны беларускіх зямель з суседнімі, у XVI ст. адлюстраваліся рысы рэнесансу (эпоха Адраджэння), развіваліся барока і класіцызм. З канца XVII ст. у сувязі з вытворчасцю шпалер пашырыліся свецкія матывы ў наскенных размалёўках, пры якіх часта выкарыстоўваліся канкрэтныя гістарычныя падзеі. Быў росквіт жанру партрэта, на што становіцца паўплывала заходнеўрапейскае мастацтва (партрэты князёў Хадкевіча, Е. Тышкевіч, Радзівілаў і інш.). На мяжы XVIII–XIX стст. у беларускім жывапісе скончыўся пераход да рэалізму новага часу, які ў 1-й пал. XIX ст. меў рысы класіцызму і рамантызму (карціны І. Аляшківіча, В. Ваньковіча, Я. Дамеля, Я. Сухадольскага і інш.). У бытавым жывапісе адлюстравалася цікавасць да паказу жыцця вёскі і сялян, рамеснікаў (творы К. Бахматовіча, Ц. Бычкоўскага, Ю. Карчэўскага, К. Кукевіча, Ф. Гарэцкага і інш.). Паглыбелі дэмакратычныя традыцыі ў

пейзажах В. Дмахоўскага, К. Русецкага, Ф. Смуглевіча, І. Пешкі, у нацюрмортах І. Хруцкага.

Вялікую ролю ў развіцці беларускага жывапісу адыгралі Віленская мастацкая школа і Пецярбургская Акадэмія мастацтваў. У 2-й пал. XIX ст. вялікі ўплыў аказаў рускі жывапіс з элементамі крытычнага рэалізму. Побач з цікавасцю да гістарычных падзей і асоб эпохі ВКЛ узмацняюцца рэвалюцыйна-дэмакратычныя матывы. Паспяхова развіваўся беларускі жывапіс у лепшых творах і на працягу XX ст. (Ф. Рушчыц, В. Ялыніцкі-Біруля, М. Станюта, Я. Зайцаў, В. Цвірка, М. Савіцкі, Г. Вапшанка, А. Марачкін, М. Селяшчук, Ф. Янушкевіч і інш.).

І. Хруцкі. Партрэт жонкі з кветкамі (1838 г.)

В. Сумарэй. Зямля-маці (1978 г.)